

Wyrok z dnia 19 czerwca 2008 r.

II PK 340/08

Umowa, w której pracodawca zobowiązuje się do zwolnienia pracownika-aplikanta radcowskiego od pracy w celu uczestniczenia w obowiązkowych zajęciach szkoleniowych, z zachowaniem prawa do wynagrodzenia oraz do udzielenia płatnego urlopu w wymiarze 30 dni na przygotowanie się do egzaminu radcowskiego, a pracownik-aplikant radcowski w zamian za to zobowiązuje się do przepracowania umówionego czasu albo (przeciwnie) do zwrotu kosztów za czas zwolnienia i urlopu, jest nieważna (art. 58 § 1 k.c. w związku z art. 34 i 36 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych, jednolity tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 123, poz. 1059 ze zm., w brzmieniu obowiązującym od dnia 15 września 1997 r.).

Przewodniczący SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec, Sędziowie SN:
Zbigniew Myszkowski, Romualda Spyt (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 19 czerwca 2008 r. sprawy z powództwa Skarbu Państwa reprezentowanego przez Ministra Finansów przeciwko Krzysztofowi B. o zapłatę, na skutek skargi kasacyjnej pozwanego od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie z dnia 5 lipca 2007 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i sprawę przekazał Sądowi Okręgowemu-Sądowi Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e

Wyrokiem z dnia 10 lipca 2006 r. Sąd Rejonowy dla Warszawy Śródmieścia-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie oddalił powództwo Skarbu Państwa reprezentowanego przez Ministra Finansów o zapłatę kwoty 19.155,29 zł tytułem zwrotu wypłaconego pozwanemu Krzysztofowi B. wynagrodzenia za urlop szko-

leniowy przed egzaminem radcowskim oraz wynagrodzenia wypłaconego w dniach zwolnienia od pracy i rozstrzygnął o kosztach procesu.

W uzasadnieniu wyroku Sąd Rejonowy ustalił, że strony niniejszego procesu łączyła umowa o pracę, na podstawie której pozwany był zatrudniony na stanowisku referenta prawnego w Ministerstwie Finansów. Ponadto, w dniu 31 maja 2001 r., strony zawarły umowę określającą wzajemne prawa i obowiązki oraz zobowiązującą pozwanego do zwrotu poniesionych przez powoda kosztów aplikacji radcowskiej w przypadku, między innymi, rozwiązania stosunku pracy z inicjatywy pozwanego w ciągu 3 lat po ukończeniu aplikacji. Na mocy tej umowy pozwany otrzymał 2 dni tygodniowo zwolnienia od pracy oraz 30 dniowy urlop szkoleniowy - z zachowaniem prawa do wynagrodzenia. W dniu 29 października 2004 r. pozwany wystąpił z inicjatywą rozwiązania stosunku pracy za porozumieniem stron, stwierdzając, że w przypadku braku zgody pracodawcy na taki sposób rozwiązania umowy o pracę, pismo należy traktować jako wypowiedzenie umowy o pracę. Mając tak ustalony stan faktyczny sprawy Sąd Rejonowy wywiódł, że § 3 umowy z dnia 31 maja 2001 r. jest sprzeczny z art. 36 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (jednolity tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 123, poz. 1059 ze zm.), bowiem z mocy ustawy pracownikowi przysługuje prawo do płatnego urlopu w wymiarze 30 dni na przygotowanie się do egzaminu radcowskiego oraz zwolnienie od pracy z zachowaniem prawa do wynagrodzenia w celu uczestniczenia w egzaminie konkursowym i radcowskim.

W wyniku apelacji Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie wyrokiem z dnia 5 lipca 2007 r. zmienił zaskarżony wyrok i uwzględnił powództwo w całości, rozstrzygając także o kosztach procesu. W pisemnych motywach rozstrzygnięcia Sąd Okręgowy podzielił ustalenia faktyczne Sądu Rejonowego, jednakże dokonał ich odmiennej oceny prawnej. W pierwszej kolejności wskazał, że nie mają zastosowania w sprawie przepisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 12 października 1993 r. w sprawie zasad i warunków podnoszenia kwalifikacji zawodowych i wykształcenia ogólnego dorosłych (Dz.U. Nr 103, poz. 472 ze zm.), bowiem zasady odbywania aplikacji radcowskiej uregulowane zostały całościowo w rozdziale 4 ustawy o radcach prawnych (Aplikacja radcowska). Sąd stwierdził, że umowa zawarta między stronami w dniu 31 maja 2001 r. nie wprowadziła do umowy o pracę istotnych postanowień, a jedynie stanowiła kontrakt cywilnoprawny i powinna być oceniana według przepisów prawa cywilnego. Zatem nie ma podstaw do jej oceny w świetle art. 18 k.p. Podkreślił, że

ani pozwany nie miał obowiązku zdobycia wyższych kwalifikacji, bowiem posiadane przezeń były wystarczające na zajmowanym stanowisku, ani powód nie miał obowiązku wyrażenia zgody na odbywanie aplikacji radcowskiej, ani ułatwienia jej odbywania. Wywiódł, że zgodnie z zasadą swobody umów (art. 353¹ k.c.) strony zawierające umowę mogą jej nadać dowolną treść, byleby nie była ona sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego, albo nie miała na celu obejścia prawa. Taka umowa byłaby bowiem nieważna (art. 58 § 1 i 2 k.c.). W judykaturze Sądu Najwyższego utrwalony jest pogląd, że nie pozostaje w sprzeczności z prawem i zasadami współżycia społecznego umowa, na podstawie której pracownik otrzymując pomoc finansową ze strony pracodawcy (np. w celu uzyskania mieszkania albo w celu pokrycia kosztów szkolenia), zobowiązuje się do przepracowania u tego pracodawcy oznaczonego okresu. Umowa stron z 31 maja 2001 r. odpowiada wszystkim wymaganiom wynikającym z przepisów prawa. Jej treść i cel nie naruszają porządku prawnego. Przez zawarcie tej umowy strony uzyskały wzajemne korzyści - pracownik uzyskał pomoc finansową pracodawcy w pokryciu kosztów aplikacji radcowskiej oraz zapewnienie udzielenia płatnego urlopu szkoleniowego w wymiarze koniecznym do uczestniczenia w zajęciach i egzaminach związanych z odbywaniem aplikacji radcowskiej, co pomogło mu w uzyskaniu uprawnień do wykonywania zawodu radcy prawnego, z kolei pracodawca zapewnił sobie wykwalifikowanego pracownika na pewien czas - okres trzech lat - od ukończenia przez niego aplikacji radcowskiej. Umowa, którą zawarły strony jest umową wzajemną (art. 487 § 2 k.c.). Jej postanowienia umowne powinny być potraktowane jako przyjęcie na siebie przez pracownika zobowiązania przemienne, o którym stanowi art. 365 § 1 k.c. Pozwany jako pracownik zobowiązał się do spełnienia jednego z dwóch świadczeń - albo świadczenia niepieniężnego polegającego na przepracowaniu u pracodawcy trzech lat od momentu ukończenia aplikacji, albo świadczenia pieniężnego.

W skardze kasacyjnej od powyższego wyroku pozwany zarzucił naruszenie przepisów prawa materialnego - art. 34 i 36 ustawy o radcach prawnych, art. 353¹ k.c. i art. 58 § 1 k.c. w związku z art. 9 § 1 k.p. i art. 300 k.p. oraz art. 34 i 36 ustawy o radcach prawnych, a także art. 58 § 1 i 2 k.c. w związku z art. 300 k.p. oraz art. 8 k.p. i art. 84 k.p. W podstawach kasacyjnych wskazano także na naruszenie przepisów postępowania - art. 378 § 1 k.p.c. i art. 382 k.p.c. w związku z art. 233 § 1 k.p.c., art. 367 § 3 k.p.c. w związku z art. 77 ust. 1 i 8 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. - Prawo

o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. Nr 98, poz. 1070 ze zm.), a także art. 328 § 1 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c.

Skarżący wniósł o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania z uwagi na występujące w sprawie istotne zagadnienie prawne, ujęte w następujący sposób: czy w świetle przepisów art. 34 i 36 ustawy o radcach prawnych, według stanu prawnego na dzień 31 maja 2001 r., w związku z art. 9 § 1 k.p. można uznać za ważne na gruncie art. 58 § 1 k.c. w związku z art. 353¹ § 1 k.c., art. 487 k.c., art. 365 k.c. i art. 300 k.p. postanowienie umowy zwartej między stronami stosunku pracy zobowiązujące pracownika - aplikanta radcowskiego do zwrotu pracodawcy poniesionych przez niego kosztów zwolnień pracownika od pracy w celu udziału w zajęciach aplikacyjnych oraz kosztów udzielonego płatnego urlopu szkoleniowego na przygotowanie do egzaminu radcowskiego, na które składa się wyłącznie wynagrodzenie wypłacone pracownikowi w tym okresie.

Wskazując na powyższe skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy poprzez oddalenie powództwa - w obu tych przypadkach o orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego.

W uzasadnieniu skargi podniesiono, że przepisy art. 34 i 36 ustawy o radcach prawnych są przepisami prawa pracy w rozumieniu art. 9 § 1 k.p., bowiem regulują stosunek pracy pewnej grupy zawodowej, jaką są radcowie prawni. Z treści tych przepisów, w brzmieniu na dzień 31 maja 2001 r., nie wynika, aby korzystanie przez pracownika ze zwolnienia, o jakim mowa w przepisie art. 34 ustawy, jak i zwolnienia w postaci urlopu szkoleniowego z art. 36 ustawy, uzależnione było od zgody pracodawcy. Są to normy bezwzględne obowiązujące i dopuszczalne jest odmienne uregulowanie kwestii objętych tymi przepisami w umowie między pracownikiem i pracodawcą, ale tylko na korzyść pracownika. Błędem, zdaniem skarżącego, było oceniając umowę z dnia 31 maja 2001 r. jedynie na podstawie przepisów Kodeksu cywilnego, bowiem art. 353¹ k.c. statuujący zasadę swobody umów wyznacza jej granice. Jedną z tych granic są źródła obowiązującego w Polsce prawa, a więc należało mieć na względzie przepisy prawa pracy - art. 34 i 36 ustawy o radcach prawnych. Sąd nie zbadał, czy zawarta między stronami umowa nie sprzeciwia się właściwości (naturze) stosunku, ustawie, czy też zasadom współżycia społecznego. Ponadto nie wziął pod uwagę, że ze względu na treść art. 58 § 1 k.c. nieważne są w części postanowienia umowy (§ 3 umowy dotyczący zobowiązania do zwrotu kosztów poniesionych przez

pracodawcę, na które składało się wyłącznie wynagrodzenie pracownika w dniach zwolnienia od pracy na czas odbywania zajęć aplikacyjnych i wynagrodzenie za czas płatnego urlopu szkoleniowego) z uwagi na ich sprzeczność z bezwzględnie obowiązującymi normami prawnymi - art. 34 i 36 ustawy o radcach prawnych. Dalej skarżący wywiódł, że bezwzględnie obowiązująca norma art. 84 k.p. ustanawia zakaz zrzeczenia się przez pracownika prawa do wynagrodzenia. Oświadczenie woli pozwanego, w którym zobowiązał się do zwrotu wynagrodzenia już wypłaconego i przyszłego, należy traktować jako zrzeczenie się prawa do wynagrodzenia, co w konsekwencji narusza zakaz wyrażony w art. 84 k.p. Autor skargi podniósł także, że zawarcie umowy z dnia 31 maja 2001 r., w takim kształcie, stanowi wyraz wykorzystania silniejszej pozycji pracodawcy w stosunku do pracownika, co uprawnia do wniosku, że umowa ta była nieważna w oparciu o przepis art. 58 § 2 k.c.

Wedle skarżącego, orzeczenia Sądu Najwyższego, w których wyrażono stanowisko, że nie pozostaje w sprzeczności z prawem i zasadami współżycia społecznego umowa, na podstawie której pracownik otrzymując pomoc finansową ze strony pracodawcy zobowiązuje się do przepracowania u tego pracodawcy oznaczonego okresu, nie mogą mieć zastosowania w niniejszej sprawie, bowiem w tym przypadku pracownik - aplikant radcowski nie otrzymał jakiegokolwiek pomocy finansowej od pracodawcy, a jedynie uzyskał to, co mu przysługiwało na mocy obowiązujących przepisów. Zdaniem skarżącego Sąd pominął także naturę stosunku prawnego - jako jeden z wyznaczników granic swobody umów. Stwierdzając, że powód nie miał obowiązku wyrażenia zgody na odbywanie aplikacji radcowskiej przez pozwanego, nie wskazał z jakiej to normy prawnej wywodzi obowiązek uzyskania zgody pracodawcy na odbycie aplikacji radcowskiej. Poza tym postawił tego pracownika - aplikanta radcowskiego w sytuacji gorszej, niż gdyby umowa z dnia 31 maja 2001 r. nie została zawarta.

Przechodząc do zarzutów natury procesowej autor skargi zarzucił, że prawie połowa ocen prawnych Sądu Okręgowego została przepisana wprost z uzasadnienia wyroku Sądu Najwyższego z dnia 28 lipca 1999 r., I PKN 180/99, który zapadł w innych okolicznościach faktycznych, co budzi wątpliwość, czy w istocie Sąd odwoławczy „samoistnie” rozstrzygnął sprawę. Nieuprawnione zatem było mechaniczne przeniesienie ocen prawnych wyrażonych w tamtym wyroku do uzasadnienia zaskarżonego wyroku. Ponadto w swoim uzasadnieniu Sąd nie odniósł się do jednego z elementów dochodzonego roszczenia, a mianowicie zwrotu wynagrodzenia za czas zwolnienia pozwanego od pracy z tytułu udziału w zajęciach aplikacyjnych.

Skarżący - w ramach zarzutu nieważności postępowania - wyraził także wątpliwość co do prawidłowości aktu delegowania sędziego Sądu Rejonowego, biorącego udział w wydaniu zaskarżonego orzeczenia, wskazując na stanowisko Sądu Najwyższego co do właściwego delegowania sędziego do pełnienia obowiązków sędziego w innym sądzie (art. 77 § 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych), zgodnie z którym uprawnienie to przysługuje wyłącznie Ministrowi Sprawiedliwości i nie może być przenoszone na inne osoby. Autor skargi stwierdził także, iż niemożliwa jest kontrola stanowiska zajętego przez Sąd Okręgowy poprzez lakoniczne uzasadnienie przyczyn, dla których uznał dokonaną przez Sąd Rejonowy wykładnię przepisów ustawy o radcach prawnych za niewłaściwą oraz dlatego odmówił zastosowania w sprawie art. 58 § 1 i 2 k.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest uzasadniona, aczkolwiek nie wszystkie jej zarzuty są usprawiedliwione. W pierwszej kolejności wskazać należy, że nie potwierdziły się zarzuty naruszenia prawa procesowego. Sugerowane naruszenie art. 367 § 3 k.p.c. w związku z art. 77 ust. 1 i 8 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych, podważające zgodność z prawem aktu delegowania sędziego do pełnienia obowiązków sędziego w innym sądzie i w konsekwencji wskazujące na ewentualną nieważność postępowania (art. 379 pkt 4 k.p.c.), nie znajduje uzasadnienia. Wynika to ze stanowiska zajętego przez pełen skład Sądu Najwyższego w uchwale z dnia 14 listopada 2007 r., BSA I - 4110 - 5/07, według którego ustawowe uprawnienie Ministra Sprawiedliwości do delegowania sędziego do pełnienia obowiązków sędziego w innym sądzie (art. 77 § 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz.U. Nr 98, poz. 1070 ze zm.) może być w jego zastępstwie (art. 37 ust. 5 ustawy z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów, Dz.U. z 2003 r. Nr 24, poz. 199 ze zm.) albo z jego upoważnienia (art. 37 ust. 1 ustawy z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów, Dz.U. z 2003 r. Nr 24, poz. 199 ze zm.) wykonywane przez sekretarza stanu lub podsekretarza stanu.

Natomiast obraza art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. może stanowić usprawiedliwioną podstawę skargi kasacyjnej tylko wtedy, gdy uzasadnienie zaskarżonego wyroku nie posiada wszystkich koniecznych elementów, bądź zawiera tak kardynalne braki, że uniemożliwiają one kontrolę kasacyjną (por. np. orzeczenia

Sądu Najwyższego z dnia 8 października 1997 r., I CKN 312/97, z 19 lutego 2002 r., IV CKN 718/00, z dnia 18 marca 2003 r., IV CKN 1862/00, z dnia 20 lutego 2003 r., I CKN 65/01, z dnia 22 maja 2003 r., II CKN 121/01, niepublikowane, z dnia 10 listopada 1998 r., III CKN 792/98, OSNC 1999, nr 4, poz. 83). Zbyt daleko idący jest zarzut odnoszący się do art. 378 § 1 k.p.c. i art. 382 k.p.c. w związku z art. 233 § 1 k.p.c., powołujący się na nierozpoznanie istoty sprawy. Przedmiot rozpoznania w niniejszej sprawie stanowiło żądanie zwrotu poniesionych przez powoda kosztów aplikacji radcowskiej i żądanie to zostało objęte rozstrzygnięciem Sądu Okręgowego - negatywnie dla skarżącego. Fakt, iż Sąd ten dokonując oceny prawnej w swojej argumentacji posłużył się w znacznej części dosłowną treścią uzasadnienia wyroku Sądu Najwyższego w innej sprawie, nie przesądza o tym, że nie była ona samodzielną oceną tego Sądu. Istotniejsze znaczenie ma w tym aspekcie to, czy dosłowne powielenie stanowiska Sądu Najwyższego było adekwatne do stanu faktycznego i prawnego niniejszej sprawy.

Jeśli chodzi o stan faktyczny niniejszej sprawy, to w zasadzie jest on niewątpliwy (mimo pewnych mankamentów uzasadnienia co do określenia „kosztów poniesionych przez powoda”, których domaga się w niniejszym procesie, co jednak nie ma znaczenia dla wyniku sprawy). Natomiast uwadze Sądu Okręgowego umknęło, iż wyrok Sądu Najwyższego z dnia z dnia 28 lipca 1999 r., I PKN 180/99, (OSNP 2000 nr 21, poz. 789) zapadł w zasadniczo odmiennym stanie prawnym, bowiem przedstawiona tam wykładnia i ocena prawna dotyczy ustawy o radcach prawnych w brzmieniu obowiązującym do dnia 14 września 1997 r., jako że dotyczy umowy z dnia 6 lipca 1994 r. Mianowicie, przepis art. 33 ust. 1 stanowił wtedy, że na listę aplikantów radcowskich może być wpisana osoba, która spełnia warunki określone w art. 24 ust. 1 pkt 1-5 i została skierowana na aplikację radcowską przez zatrudniającą ją jednostkę organizacyjną oraz uzyskała pisemne zobowiązanie pokrycia kosztów aplikacji przez tę jednostkę, chyba że sama zobowiąże się do ich pokrycia. Prawa i obowiązki związane ze skierowaniem na aplikację radcowską powinny być określone w umowie zawartej między jednostką kierującą a osobą ubiegającą się o wpis i radą okręgową izby radców prawnych. W takim stanie prawnym stanowisko, iż pracodawca nie miał obowiązku wyrażenia zgody na odbywanie aplikacji radcowskiej przez pracownika było w pełni uzasadnione, wraz ze wszystkimi tego konsekwencjami przedstawionymi w wyroku Sądu Najwyższego w sprawie I PKN 180/99. „Skierowanie” bowiem, o którym mowa w tym przepisie, nie jest niczym innym jak zgodą

pracodawcy na odbycie przez pracownika aplikacji radcowskiej. Konsekwentnie, wyrażając tę zgodę, pracodawca zobowiązywał się do udzielenia pracownikowi zwolnienia od pracy w celu uczestniczenia w obowiązkowych zajęciach szkoleniowych odbywanych poza siedzibą jednostki organizacyjnej – z zachowaniem prawa do wynagrodzenia (art. 34) oraz do udzielenia płatnego urlopu, w wymiarze 30 dni kalendarzowych, na przygotowanie się do egzaminu radcowskiego (art. 36). Stąd w pełni uprawniony był pogląd, że postanowienia, zgodnie z którymi pracownik jest zobowiązany do "odpracowania" pomocy finansowej udzielonej mu przez pracodawcę lub innych świadczeń pracodawcy, w razie zaś rozwiązania stosunku pracy z inicjatywy pracownika lub z przyczyn leżących po jego stronie przed upływem określonego w umowie okresu do poniesienia określonych konsekwencji finansowych, nie naruszają prawa ani zasad współżycia społecznego, a zatem są dopuszczalne, ważne i skuteczne.

Przedstawiony wyżej przepis art. 33 ust. 1 ustawy zmieniony został z dniem 15 września 1997 r. ustawą z dnia 22 maja 1997 r. o zmianie ustawy - Prawo o adwokaturze, ustawy o radcach prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 75, poz. 471 ze zm.) i uzyskał brzmienie: „Na listę aplikantów radcowskich może być wpisana osoba, która spełnia warunki określone w art. 24 ust. 1 pkt 1, 3-5 (ukończyła wyższe studia prawnicze w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskała tytuł magistra lub zagraniczne studia prawnicze uznane w Rzeczypospolitej Polskiej; korzysta w pełni z praw publicznych; jest nieskazitelnego charakteru i swym dotychczasowym zachowaniem daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu radcy prawnego) i zapewni pokrycie kosztów aplikacji radcowskiej.” Jest to istotna zmiana normatywna, bowiem z tym dniem odbycie aplikacji radcowskiej przestało być uzależnione od zgody pracodawcy. Jedyne warunki wpisania na listę aplikantów to te, które wskazane zostały w przepisie art. 33 ust. 1 oraz pomyślny wynik konkursu przeprowadzonego przez radę okręgową izby radców prawnych (art. 33 ust. 2). Przepisy art. 34 i 36 ustawy o radcach prawnych mają charakter bezwzględnie obowiązujący i rację ma skarżący, iż kształtując stosunki pracy określonej grupy zawodowej, stanowią jednocześnie źródła prawa pracy wskazane w art. 9 § 1 k.p. Wynika z nich, że pracownik - aplikant radcowski ma nieobciążone żadnymi warunkami prawo do zwolnienia od pracy w celu uczestniczenia w obowiązkowych zajęciach szkoleniowych, z zachowaniem prawa do wynagrodzenia oraz do płatnego urlopu, w wymiarze 30 dni kalendarzowych, na przygotowanie się do egzaminu radcowskiego (obecnie także do

zwolnienia od pracy z zachowaniem prawa do wynagrodzenia w celu uczestniczenia w egzaminie konkursowym i radcowskim). Podzielić też należy pogląd, że rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z 12 października 1993 r. w sprawie zasad i warunków podnoszenia kwalifikacji zawodowych i wykształcenia ogólnego dorosłych (Dz.U. Nr 103, poz. 472 ze zm.) zawiera enumeratywne wyliczenie pozaszkolnych form doksztalcania pracowników. Wyliczenie to nie obejmuje aplikacji radcowskiej. Zasady odbywania aplikacji radcowskiej uregulowane zostały wyczerpująco w rozdziale 4 ("Aplikacja radcowska") ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych. Skoro powołane rozporządzenie nie uwzględnia aplikacji radcowskiej jako formy podnoszenia kwalifikacji zawodowych pracowników, to do odbywania aplikacji radcowskiej nie stosuje się przepisów tego rozporządzenia.

Wynika z powyższego, iż treść stosunku prawnego (umowy cywilnoprawnej) ukształtowanego przez sporną umowę - w części dotyczącej zobowiązania pracodawcy - objęła jego obowiązki wynikające z bezwzględnie obowiązujących norm prawa pracy. Pracownik zaś, w zamian za uprawnienia przysługujące mu z mocy ustawy, przyjął na siebie niewynikający z przepisów prawa obowiązek odpracowania u pracodawcy określonego okresu, bądź obowiązek zwrotu równowartości przysługującego mu z mocy prawa wynagrodzenia. Umowa ta więc ukształtowała stosunek pracy aplikanta adwokackiego w sposób mniej korzystny, niż wynikałoby to z przepisów prawa pracy. Ponieważ jednak w tym przypadku pogorszenie sytuacji pracownika wynika z umowy cywilnoprawnej a nie z postanowienia umowy o pracę, nie ma zastosowania sankcja wynikająca z art. 18 § 2 k.p. (postanowienia umów o pracę oraz innych aktów, na których podstawie powstaje stosunek pracy mniej korzystne dla pracownika niż przepisy prawa pracy są nieważne; zamiast nich stosuje się odpowiednie przepisy prawa pracy). Natomiast nieważność umowy, w której pracodawca zobowiązuje się do zwolnienia pracownika - aplikanta radcowskiego od pracy w celu uczestniczenia w obowiązkowych zajęciach szkoleniowych, z zachowaniem prawa do wynagrodzenia oraz do udzielenia płatnego urlopu w wymiarze 30 dni kalendarzowych na przygotowanie się do egzaminu radcowskiego, a pracownik - aplikant radcowski w zamian za to zobowiązuje się do przepracowania umówionego czasu (przemiennie - do zwrotu kosztów wynagrodzenia za czas zwolnienia i urlopu) wynika z przepisu art. 58 § 1 k.c., jako że kształtuje ona zagwarantowane przepisami prawa pracy (art. 34 i 36 ustawy o radcach prawnych) uprawnienia pracownika w sposób mniej korzystny, a więc sprzeczny z nimi. Z tego względu uzasadniony jest

zarzut naruszenia art. 58 § 1 k.c. w związku z art. 34 i 36 ustawy o radcach prawnych. Jednocześnie nie można nie dostrzec, że treść i cel tej umowy jest sprzeczny z właściwością stosunku cywilnoprawnego (art. 353¹ k.c.), który z natury rzeczy kreować może prawa i obowiązki podmiotowe niepodlegające bezwzględnie obowiązującym przepisom prawa. Nie ma także w tym stosunku prawnym symetrii, bowiem zobowiązanie pracownika nie znajduje ekwiwalentu w zobowiązaniu pracodawcy, co jest istotą zobowiązania wzajemnego (487 § 2 k.c.).

Wobec powyższego stanowiska nie zachodzi potrzeba rozważania pozostałych zarzutów skargi.

Z tych względów Sąd Najwyższy w oparciu o przepis art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł jak w sentencji wyroku. Orzeczenie o kosztach procesu wynika z treści art. 398²¹ k.p.c. w związku z art. 108 § 2 k.p.c.

=====